

УДК 378:373.3/.5.091.12.011.3-051:784]:005.336.5
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/85-2-46>

Олена НОВСЬКА,
orcid.org/0000-0002-1396-4381
кандидат педагогічних наук, доцент,
декан факультету музичної та хореографічної освіти
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
(Одеса, Україна) novska.or@pdpri.edu.ua

Сун ЯНЯН,
orcid.org/0009-0001-6857-329X
аспірантка кафедри музичного мистецтва і хореографії
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
(Одеса, Україна) 1916806641@qq.com

ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВОКАЛУ

У статті розглянуто основні принципи застосування екзистенційного підходу в процесі реалізації фахової підготовки майбутніх викладачів вокалу. Використання базових принципів екзистенційного підходу може бути не лише в теорії викладання фундаментальних дисциплін, а застосоване на практиці викладання музично-виконавських дисциплін, що дозволяє реалізувати гуманістичну направленість системи навчання. У статті викладено зміст та основні напрямки реалізації екзистенційного підходу як механізму осучаснення та оновлення системи вищої мистецької освіти, зокрема особливості застосування екзистенційних парадигм. Підкреслено актуальність вибраної теми в сучасних кризових умовах війни, нестабільної епідеміологічної ситуації, значних змін на законодавчому, методологічному рівнях та переорієнтацією освітнього процесу на особистісні екзистенційні виміри. Метою статті передбачено узагальнення наукової думки стосовно підготовки майбутніх викладачів вокалу у площині екзистенційних знань про людину. У статті використані методи теоретичного дослідження – аналіз, синтез, узагальнення, систематизації, порівняння та обґрунтування. Авторами обґрунтовано необхідність застосування екзистенційного підходу саме в системі сучасної музичної вищої освіти. Відзначено, що значні зміни в освітньому процесі при підготовці викладачів вокалу стали помітні в середині ХХ століття, що пов'язано з розвитком наукових шкіл, дослідженню та запровадженню нових методологічних підходів, розвитком вокальних спеціальностей. Зазначено, що із запровадженням в Україні Болонського процесу оновлено фахову вокальної підготовку, удосконалено методичні підходи, що сприяло вдосконаленню усієї мистецько-освітньої галузі. Зосереджено увагу на поглядах науковців щодо проблеми підготовки викладачів вокалу та важливої ролі культурно-мистецьких традицій, їх збереження та передачі при формуванні та розвитку нових поколінь.

Ключові слова: вокал, вокальна підготовка, екзистенція, екзистенційний підхід, вища освіта, мистецька освіта, фахова підготовка, гуманістичне спрямування, самореалізація особистості, гармонійний розвиток, професійні орієнтації.

Olena NOVSKA,
orcid.org/0000-0002-1396-4381
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Music and Choreographic Education
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
(Odesa, Ukraine) novska.or@pdpri.edu.ua

Song YANGYANG,
orcid.org/0009-0001-6857-329X
Postgraduate student at the Department of Musical Art and Choreography
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
(Odesa, Ukraine) 1916806641@qq.com

THE EXISTENTIAL DIMENSION OF THE PROFESSIONAL EDUCATION OF FUTURE VOCAL PEDAGOGUES

The article examines the fundamental principles of applying the existential approach in the process of professional training for future vocal instructors. The use of the basic principles of the existential approach can extend beyond the

theoretical teaching of fundamental disciplines and be practically applied in the instruction of musical and performance-related disciplines, thereby enabling the realization of a humanistic orientation in the educational system. The article presents the content and main directions of implementing the existential approach as a mechanism for modernizing and renewing the system of higher artistic education, particularly focusing on the peculiarities of applying existential paradigms. The relevance of the chosen topic is emphasized in the context of contemporary crises, including war, an unstable epidemiological situation, significant legislative and methodological changes, and the reorientation of the educational process toward personal existential dimensions. The purpose of the article is to summarize scientific perspectives on the preparation of future vocal instructors through the lens of existential knowledge about human existence. The study employs theoretical research methods, including analysis, synthesis, generalization, systematization, comparison, and justification. The authors substantiate the necessity of applying the existential approach specifically within the system of contemporary higher music education. It is noted that significant transformations in the educational process related to vocal instructor training became evident in the mid-20th century, coinciding with the development of scientific schools, research in the field, the introduction of new methodological approaches, and the evolution of vocal disciplines. The article highlights how the introduction of the Bologna Process in Ukraine contributed to updating professional vocal training, refining methodological approaches, and enhancing the overall education sector. Attention is given to scholarly perspectives on the challenges of preparing vocal instructors and the critical role of cultural and artistic traditions in their preservation and transmission for the formation and development of new generations.

Key words: vocal, vocal training, existentialism, existential approach, higher education, artistic education, professional training, humanistic orientation, self-realization, harmonious development, professional orientations.

Постановка проблеми. Сучасний освітній простір зазнає масштабних змін, зумовлених глобалізаційними процесами, інтенсивним розвитком цифрових технологій та переосмисленням педагогічних парадигм. В умовах швидкоплинності інформаційного суспільства та підвищених вимог до професійної підготовки педагогічних кадрів особливого значення набуває формування не лише технічної майстерності майбутніх викладачів вокалу, а й їхньої особистісної зрілості, світоглядної цілісності та здатності до рефлексивного осмислення власної професійної діяльності.

Екзистенційний підхід у фаховій підготовці викладачів вокалу відкриває нові можливості для розвитку особистості майбутнього педагога-музиканта. Зокрема, він сприяє усвідомленню власного життєвого покликання, відповідальності за творчу взаємодію зі студентами, розвитку емоційної стійкості та здатності до самореалізації. У контексті сучасних соціокультурних викликів, таких як нестабільність професійного середовища, зростання психологічного навантаження на викладачів, трансформація ціннісних орієнтирів, особливо актуальним постає питання інтеграції екзистенційних концептів у систему вищої мистецької освіти.

Враховуючи викладене, дослідження екзистенційного виміру фахової підготовки майбутніх викладачів вокалу є важливим науковим завданням, що сприяє формуванню педагогічної свідомості, здатної до творчого мислення, гуманістичного підходу та професійної автономії. Такий підхід дозволяє не лише вдосконалити процес навчання, а й забезпечити стійку духовно-ціннісну основу для майбутніх фахівців вокального мистецтва.

Аналіз досліджень. Екзистенціалізм є однією з головних напрямків філософії Західної Європи, що сформувався у XX столітті, а саме в 30-х роках з виходом в 1927 році наукового доробку німець-

кого філософа Мартіна Гайдеггера «Буття і час». Після Другої світової війни дана течія стала особливо популярна (Бичко, 2001).

Значний вплив на розвиток ідей екзистенціалізму мали погляди німецького філософа Едмунда Гусселя, що стверджував про нерозривність свідомості і людського існування, індивідуума, і матерії, соціуму та духовної складової людини (Райда, 1998).

Екзистенціалізм є проявом масштабних кризових явищ, що були присутні у країнах Європи у XX ст. Послідовники даного напрямку зазначають, що кризові явища мали сильний вплив на особистісні орієнтири, підкреслювали її слабкі сторони, могли спричинити завершення життєвого шляху. Одним з основних концепцій екзистенціалізму є усвідомлення людиною власної смертності і недосконалості. В центрі ідей представників екзистенціалізму ставились питання унікальності, гуманізму, відповідальності, вибору, свободи, кінцевості життя. Ідеї екзистенційної філософії скеровані на пошук орієнтирів існування людини в соціумі та усвідомлення нею особистісної цінності, віри у завтрашній день, власні сили та можливість щось змінити (Райда, 1998).

Яскравими представниками екзистенціалізму є французькі філософи Альберт Камю, Жан-Поль Сарт, німецькі філософи – Отто Больнов, Карл Яспер, в Україні даний напрямок представляють Григорій Сковорода та Памфіл Юркевич.

У 50–60 роках XX ст. у різних країнах Європи та США виникають різні течії і інтерпретації екзистенціалізму, серед яких варто виокремити погляди німецьких філософів, викладені в сучасних дослідженнях. Філософи у цей період поширюють свої погляди в площину педагогічних знань. Стверджується, що через екзистенційні підходи у навчанні людина повною мірою може осмислити своє призначення і утвердитись в ньому через особистісні цінності (Николаєва, 2020).

Екзистенціалізм або філософія буття розглядає та вивчає людину як біологічну та духовну індивідуальність, що може сама творити свою долю, визначати свій життєвий шлях, обирати варіанти розвитку подій, професійну орієнтацію відповідно до природних здібностей. Наслідувачі даних поглядів намагаються відійти від технократичних концепцій, які спрощують процес навчання.

Беручи до уваги унікальність та особливості кожного людини, прихильники ідей екзистенціалізму не підтримують поглядів щодо домінанти зовнішнього середовища у розвитку та становленні особистості і стверджують, що наявні соціальні інститути направлені уніфікувати усіх за певними шаблонами (Ніколаєва, 2020).

Представники (сучасного «оптимістичного», «позитивного екзистенціалізму») зазначали, що проявом людської індивідуальності є можливість вибору варіантів, а у кризових ситуаціях, коли зростає відчуття внутрішнього напруження цей вибір може бути помилковим. Вибір варіантів подій має бути усвідомленим, зрозумілим та осмисленим, щоб людина відчувала свою активність і могла впливати на ситуацію (Ніколаєва, 2020).

Розгляд проблеми цінності існування людини, вибору її життєвого шляху найбільш широко розкривається через підходи екзистенційної психології. Даний розділ вивчає механізми визначення людиною важливих проблем існування, а саме: сенс людського існування, життєві орієнтири, самоствердження, реалізація професійних якостей та ін. Все, що оточує людину, може викликати у неї негативне сприйняття та призвести до розчарування та втрати ціннісних орієнтирів. З іншого боку, життєві виклики можуть стати рушійною силою нових усвідомлень та варіантів розвитку власного майбутнього (Ніколаєва, 2020).

Провідною рисою екзистенційного вчення є усвідомлення творчих початків особистості, яка рухається за покликом власного вибору.

Зважаючи на виклики сьогодення як в професійній підготовці викладачів вокального мистецтва, так і в житті всього суспільства, зараз як ніколи важливі екзистенційні підходи, які зорієнтовані на цінності власного життя, вміння реагувати на поставлені виклики, гармонійно розвивати духовні цінності, взяти відповідальність за свій вибір, у тому числі і у професійній орієнтації. З цього випливає формулювання мети статті.

Мета статті – узагальнення наукової думки стосовно підготовки майбутніх викладачів вокалу у площині екзистенційних знань про людину, розширення горизонтів розуміння значимості професійних орієнтацій викладачів вокалу, самореалі-

зації та самоствердження в умовах мінливості та хаотичності життєвих подій.

Виклад основного матеріалу. У Стратегії розвитку вищої освіти України зосереджено увагу на важливості підготовки нової генерації майбутніх викладачів вищої школи до самостійної й творчої діяльності, формування системи відповідних умінь і знань, розвиток нестандартного мислення, уяви, фантазії, навичок розвивати та примножувати національну культурну спадщину (Про схвалення стратегії розвитку вищої освіти, 2022). Підготовка кваліфікованих кадрів є пріоритетним для нашого суспільства завданням, що є запорукою високого розвитку не лише особистісного, а й економічного та культурного зростання держави в цілому.

Важливим сегментом в системі розвитку суспільства є фахова підготовка викладачів мистецького спрямування, діяльність яких є рушійною силою інноваційних перетворень, розвитку історико-культурного середовища і примноження та збагачення мистецького простору не лише України, а й загальної культури світу в умовах інтеграції української спільноти до світової культури.

Традиції українського вокального мистецтва мають давню історію, що формувалися впродовж багатьох століть у світській та духовній культурі українського народу. Пісенна творчість українського народу, що складалася і збагачувалася протягом тривалого часу, є невід'ємною частиною його культурного та духовного розвитку (Гребенюк, 2020).

Музична творчість здатна не лише розкрити внутрішній світ виконавців, а й вплинути на емоційний стан глядацької аудиторії, вплинути на настрої, створити або посилити переживання, розширити образне мислення (Назаренко, 2017).

Вокальне мистецтво є найбільш популярним видом музичного мистецтва. У ньому гармонійно і нероздільно поєднані слово, музика, поезія, акторська майстерність. Широка розповсюдженість і поширеність вокального мистецтва пояснюється тим, що музика, яка сама по собі викликає глибокий емоційний відгук у слухачів, а слово у співі, інтонація та змістовний підтекст ще більше посилюють вплив на слухачів (Гребенюк, 2020).

Вокальне навчання – це складний, багатограний процес розвитку художньо-творчих вмінь та навичок особистості, здібностей художнього сприйняття та творчого відтворення музичних творів (Назаренко, 2017).

Передумовою змін у процесі підготовки спеціалістів вокального жанру стало XIX століття, коли у світовій арені відбувалися переломні

історичні події, що вимагали і нових підходів до виконавчої майстерності співаків, їх навчання та змістового переосмислення освітнього процесу. У ХХ століття вже було накопичено та систематизовано величезний вокальний історико-теоретичний матеріал, але пошук та розвиток нових форм навчання і виховання майбутніх вокалістів продовжувався. Тривали дослідження вітчизняних науковців щодо пошуку нової методології, принципів та підходів освітньої діяльності. Крім того, в цей період активно розвиваються нетрадиційні методики спеціалістів вокального мистецтва.

Традиційні методи навчання, що застосовувались при підготовці творчих спеціальностей, породжують негативізм у студентів до навчального процесу, формують відчуження від освітнього простору, перетворюють процес навчання в повсякденну рутину. Рушійною складовою екзистенційного виміру навчання є свобода, а традиційна педагогіка нівелює цим поняттям (Низябаєва, 2011).

Викладач вищої школи мистецьких спеціальностей є центральною фігурою освітнього процесу. Він сприяє процесу навчання, застосовує увесь арсенал знань та методологічних прийомів. Саме тому, питання підбору педагогічних кадрів для підготовки майбутніх фахівців вокалу є першочерговим завданням. Готовність до викладацької діяльності тісно пов'язана з професійною діяльністю, що обумовлена володінням знань, навичок та умінь, крім того особистісних характеристик.

Процес навчання поєднує в собі педагогічний та виховний вплив викладача на становлення особистості музиканта. Діяльність викладача буде ефективною, якщо буде цілеспрямованою та професійною (Грищенко, 2013).

На нашу думку, саме в екзистенційних підходах, сучасний викладач, що володіє і може застосовувати увесь наявний методологічний потенціал найбільш повно реалізує педагогічний процес гуманістичного спрямування. Концепція екзистенційного виміру при підготовці майбутніх викладачів вокалу передусім орієнтована на самого викладача, який може володіти творчим потенціалом для якісних змін в процесах навчання та підготовки майбутніх професіоналів.

Варто відзначити важливість застосування екзистенційних принципів саме у вищій школі, оскільки даний етап характеризується формуванням та самовизначенням особистості, при цьому студентський вік відзначається невідповідністю емоційних реакцій.

Навколишнє соціальне середовище з постійними змінами та високим рівнем конкуренції

може призвести до глибоких негативних переживань. Найбільший соціальний вплив відчувається в юнацькому віці під час становлення особистості, розвитку її професійних якостей та визначення життєвих цілей (Низябаєва, 2011).

Сучасні виклики, що постають в освітньому процесі спонукають до застосування все нових і нових прийомів та методів навчання, які здатні викликати зворотній зв'язок у студентів, пробудити творчий пошук, самосвідомість, розвиток як професійних так і соціальних якостей (Низябаєва, 2011).

Застосування екзистенційних прийомів в системі фахової підготовки майбутніх викладачів вокального мистецтва сприяє виявленню індивідуальних творчих нахилів особистості, збереженню та розвитку їх унікальності.

Фахова підготовка майбутніх викладачів вокалу є складним і багатовимірним процесом, у якому екзистенційні категорії свободи, творчості та унікальності відіграють визначальну роль. Освітній процес у вищій мистецькій школі має не лише забезпечувати ґрунтовну фахову підготовку, а й сприяти розвитку внутрішньої автономії, здатності до самовираження та усвідомленого професійного вибору.

Категорія свободи в контексті професійної підготовки майбутніх викладачів вокалу проявляється у можливості самовизначення та відповідальності за власний творчий і педагогічний шлях. Вона передбачає не лише право на самовираження, а й усвідомлення особистої відповідальності за прийняті рішення, їх наслідки та педагогічний вплив на студентів. Вокальне мистецтво є сферою, де механічне відтворення матеріалу без осмислення та індивідуальної інтерпретації зводить творчість до технічного виконання. Водночас, справжня майстерність виконавця і педагога полягає в тому, щоб поєднувати свободу самовираження зі свідомим дотриманням професійних стандартів. Саме тому фахова підготовка майбутніх викладачів вокалу повинна спрямовуватися не лише на розвиток вокальної техніки, а й на формування критичного мислення, здатності до самостійного аналізу та пошуку власного педагогічного і виконавського стилю.

Не менш важливим екзистенційним аспектом професійної підготовки є творчість, яка виступає рушійною силою мистецької освіти. Вокальна педагогіка, як сфера, що поєднує технічну досконалість і художнє самовираження, потребує творчого підходу на всіх рівнях навчання. Однак, часто традиційні освітні методики сприяють стандартизації вокальної підготовки, що може призводити до втрати студентами творчої самобутності. У зв'язку з цим важливо впроваджувати такі мето-

дичні підходи, які стимулюють індивідуальний стиль виконання, розвиток художньої інтуїції та експериментування.

Творчість у навчальному процесі повинна не лише реалізовуватися через виконання вокальних творів, а й стати частиною педагогічної методики. Викладач має бути здатним імпровізувати, адаптувати навчальні методи відповідно до потреб студентів, розширювати межі їхнього музичного мислення. Саме через розвиток креативності студентів формується їхня здатність до нестандартних інтерпретацій музичних творів, що є важливою умовою їхньої конкурентоспроможності у сучасному музичному просторі.

Третім фундаментальним компонентом екзистенційного виміру є унікальність, яка проявляється в неповторності особистісного досвіду студента та його професійного шляху. Кожен майбутній викладач вокалу має власну траєкторію розвитку, що базується на його здібностях, музичних уподобаннях, соціокультурному середовищі та педагогічних орієнтирах. Відтак, важливо створювати освітні умови, які підтримують та розкривають індивідуальність кожного студента, сприяють усвідомленню ним власної неповторності як митця і педагога.

Забезпечення свободи, творчості та унікальності у фаховій підготовці майбутніх викладачів вокалу можливе через використання інноваційних педагогічних технологій, які сприяють гармонійному розвитку особистості студента та формуванню його професійної автономії. Прикладами успішних освітніх практик, здатних реалізувати екзистенційний підхід до навчання можна вважати метод проектного навчання, дозволяє студентам самостійно досліджувати певні аспекти вокального мистецтва, розробляти власні творчі проекти, створювати унікальні інтерпретації музичних творів. Цей підхід сприяє самореалізації та набуттю досвіду незалежної мистецької діяльності. Також ефективними є технології проблемного навчання орієнтовані на розвиток критичного мислення та аналітичних здібностей, що є важливими для формування унікального педагогічного стилю. Вони включають аналіз складних виконавських ситуацій, пошук альтернативних методів роботи з вокальним матеріалом та самостійну постановку навчальних завдань. Основою освітнього процесу має стати індивідуалізований підхід, який у викладанні вокалу є необхідним для збереження творчої самобутності студента.

Таким чином, свобода, творчість і унікальність є невід'ємними складовими екзистенційного виміру фахової підготовки викладачів вокалу. Реалізація студентів в освітньому процесі можлива через застосування таких педагогічних стратегій,

які не лише забезпечують ефективну фахову підготовку, а й сприяють становленню гармонійної, самодостатньої особистості, здатної до інноваційного мислення, професійної автономії та глибокого осмислення власної творчої місії та «правильними» професійно-ціннісними орієнтаціями.

Екзистенційний підхід до професійної підготовки майбутніх викладачів вокалу сприяє формуванню глибоких ціннісно-особистісних і професійних орієнтирів, які не лише визначають напрям їхньої діяльності, а й створюють основу для самореалізації та гармонійного розвитку особистості. Відмінність цього підходу від традиційної вокальної освіти полягає в тому, що він акцентує увагу не лише на засвоєнні технічних навичок, а й на осмисленні власного професійного покликання, формуванні відповідальності за педагогічну місію та розвитку творчої автономії.

Завдяки екзистенційним аспектам підготовки, майбутні викладачі вокалу набувають здатності рефлексувати власний професійний шлях, визначати ціннісні орієнтири, що відповідають їхнім талантам, інтересам і педагогічному стилю. Такий підхід сприяє подоланню страху перед невизначеністю, розвитку внутрішньої стійкості та здатності до самостійного ухвалення рішень у професійній діяльності.

Крім того, екзистенційний вимір освіти стимулює усвідомлення того, що успішна педагогічна діяльність у сфері вокального мистецтва неможлива без збереження індивідуальної творчої унікальності. Це забезпечує майбутнім викладачам гнучкість у професійних підходах, стійкість до стресу, здатність надихати студентів та реалізовувати власний потенціал через гармонійне поєднання виконавської, педагогічної та творчої діяльності.

Висновки. Проведене дослідження показало, що ідеї екзистенційного підходу та їх реалізація у процесі підготовки майбутніх викладачів вокалу є прогресивними та інноваційними та можуть бути важливими передумовами змін в системі освіти. Фахова підготовка музикантів і викладачів музичного мистецтва має бути зосереджена на всебічному розвитку особистості, що розширює рамки вузьких спеціальностей та спрямована на розвиток творчого потенціалу майбутніх професіоналів. Для втілення даної цілі, без перебільшення, можна застосовувати екзистенційний підхід, основою якого є визнання людини творцем свого життєвого шляху. Втілення філософсько-психологічних ідей екзистенційного виміру у процесі навчання, за нашою оцінкою, може бути продовжене в подальших дослідженнях, присвячений конкретизації шляхів і методів імплементації екзистенційного підходу до фахової підготовки майбутніх викладачів вокалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бичко А. К. Історія філософії: підручник для студентів вищих закладів освіти. Київ: Либідь, 2001. 311 с.
2. Гребенюк Н. Особистісно-орієнтований підхід у розвитку індивідуальності співака. Музичне виконавство. 2000. № 14. С. 156–165.
3. Грищенко Ю. В. Розвиток педагогічної майстерності педагогів-музикантів у вищих навчальних закладах України у кінці XIX – першій половині XX століття. Київ: Знання, 2013. 298 с.
4. Назаренко М. Теоретичні основи інтеграції знань у системі вокально-хорової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Наукові записки. 2017. № 139. С. 151–154.
5. Ниязбаєва Н. Екзистенційно-психологічний підхід в освіті. Психологічна освіта і наука. 2011. № 3. URL: <http://psychologis.com.ua/-1-2.htm> (дата звернення: 10.03.2025).
6. Ніколаєва І. Філософія екзистенціалізму як найбільш особистісно орієнтована течія XX століття. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. 2020. № 29. С. 120–125.
7. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.03.2025).
8. Райда К. Історико-філософське дослідження постекзистенціалістського мислення. Київ: Український центр духовної культури, 1998. 275 с.

REFERENCES

1. Bychko, A.K. (2001). *Istoriia filosofii: pidruchnyk dlia studentiv vyshchych zakladiv osvity* [History of Philosophy: A Textbook for Higher Education Students]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. Grebeniuk, N. (2000). *Osobystisno-orientovanyi pidkhid u rozvytku indyvidualnosti spivaka* [Personality-oriented approach in the development of a singer's individuality]. *Muzychne vykonavstvo – Musical Performance*, (14), 156–165 [in Ukrainian].
3. Hryshchenko, Yu.V. (2013). *Rozvytok pedahohichnoi maistrenosti pedahohiv-muzykantiv u vyshchych navchalnykh zakladykh Ukrainy u kintsi XIX – pershii polovyni XX stolittia* [Development of pedagogical mastery of music teachers in higher educational institutions of Ukraine in the late 19th – first half of the 20th century]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
4. Nazarenko, M. (2017). *Teoretychni osnovy intehtatsii znan u systemi vokalno-khorovoi pidhotovky maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva* [Theoretical foundations of knowledge integration in the system of vocal and choral training of future music teachers]. *Naukovi zapysky – Scientific Notes*, (139), 151–154 [in Ukrainian].
5. Niyazbayeva, N. (2011). *Ekzytentsiino-psykholohichni pidkhid v osviti* [Existential and Psychological Approach in Education]. *Psykhologichna osvita i nauka – Psychological Education and Science*, (3). Retrieved from <http://psychologis.com.ua/-1-2.htm> (accessed March 10, 2025) [in Ukrainian].
6. Nikolaieva, I. (2020). *Filosofia ekzytentsializmu yak naibilsh osobystisno-orientovana techiia XX stolittia* [Philosophy of Existentialism as the Most Personality-Oriented Movement of the 20th Century]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Filosofsko-politolohichni studii – Bulletin of Lviv University. Philosophical and Political Studies*, (29), 120–125 [in Ukrainian].
7. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky* [On approval of the Strategy for Higher Education Development in Ukraine for 2022–2032] (Order No. 286-r). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (accessed March 10, 2025) [in Ukrainian].
8. Raida, K. (1998). *Istoryko-filosofske doslidzhennia postekzytentsialistskoho myslennia* [Historical and Philosophical Research of Post-Existentialist Thinking]. Kyiv: Ukrainskiy tsentr dukhovnoi kultury [in Ukrainian].